

सरकारीस्तरबाट निर्माण गरिने कृषि बजार पूर्वाधारहरुको लागि अपनाईने आधारभूत शर्त तथा
प्राथमिकताका आधारहरु (Criteria)

२०६६

नेपाल सरकार
कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाडौं

सरकारीस्तरबाट निर्माण गरिने कृषि बजार पूर्वाधारहरुको लागि अपनाईने आधारभूत शर्त तथा प्राथमिकताका आधारहरु (Criteria)

जिल्लाहरुबाट यस निर्देशनालयमा कृषि बजार पूर्वाधार विकास निर्माण सम्बन्धि प्राप्त हुने मागको प्रस्तावहरुलाई छनौट गरि कार्यक्रम संचालन गर्न निम्न बमोजिमका आधारभूत शर्त तथा प्राथमिकताका आधारहरु निर्धारण गरिएको छ ।

आधारभूत शर्तहरु :-

१) जग्गाको व्यवस्था

- प्रस्तावित बजार निर्माण/सुदृढिकरणका लागि छानिएको जग्गाको स्वामित्व सरकारी वा सार्वजनिक निकाय वा सहकारी वा संगठित निजी क्षेत्र (उद्योग वाणिज्य संघ जस्ता सामूहिक पेशागत हितका लागि संगठित निजी क्षेत्रका संस्था समेत) मा हुनु पर्दछ ।
- जग्गाको स्वामित्व जग्गाधनी मै रहने गरी जग्गाधनीले उक्त जग्गाको भोगाधिकार लक्षित बजार पूर्वाधार विकास, विस्तार एवं बजार संचालनका लागि निःशुल्क एवं निःशर्त रुपमा सम्बन्धित जि.कृ.वि.का./स्थानीय बजार संचालक समितिलाई हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ ।
- त्यस्तो जग्गाको स्वामित्व व्यक्ति विशेषमा रहेको अवस्थामा प्रस्तावित आयोजना/सहयोगका लागि निवेदन पेश गर्नु पूर्व सम्बन्धित जग्गाधनीले सो जग्गाको स्वामित्व सम्बन्धित जि.कृ.वि.का./बजार सञ्चालक समितिलाई हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ ।
- त्यसरी स्वामित्व हस्तान्तरण हुन नसक्ने अवस्था भएमा जग्गाधनी र सम्बन्धित जि.कृ.वि.का./ स्थानीय बजार संचालक समिति बीच दीर्घकालिन (कम्तिमा २०-२५ वर्ष अवधिका लागि) जग्गा भाडामा लिने दिने (land lease) सम्झौता गरि जग्गा प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।
- आवश्यक जग्गाको क्षेत्रफलको सन्दर्भमा अनुसूची १ मा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड लागू हुनेछ ।

२) कार्यगत स्वतन्त्रता

- जग्गाको स्वामित्व रहेको जग्गा धनी, निश्चित अवधिका लागि जग्गा प्राप्त गरेको निकाय/संस्था वा अख्तियारवालाबाट पूर्वाधार निर्माणकार्य पश्चात स्थापित कृषि उपज बजार स्थलको कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन र सेवा शुल्क निर्धारण तथा संकलनमा कृषि उपज बजार स्थल संचालक समितिलाई पूर्ण स्वतन्त्रता दिइनु पर्नेछ ।

३) कृषि उपज बजार स्थलको कार्य क्षेत्र/प्रभाव क्षेत्र तोकिनुपर्ने

- प्रस्तावित कृषि बजार पूर्वाधार निर्माणको प्रस्तावक स्थानीय निकाय भएको अवस्थामा पूर्वाधार निर्माणकार्य पश्चात स्थापित हुने कृषि उपज बजार स्थलको कार्य क्षेत्र/प्रभाव क्षेत्र अग्रिम रुपमा तोकिनु पर्नेछ ।
- बजारको कारोवार स्तर र सुविधामा आवश्यक सुधार/विस्तार गर्न नसकिने भई अर्को बजार संचालनमा ल्याउनु पर्ने अवस्थामा बाहेक उक्त स्थापित बजारको सहमति विना तोकिएको बजार प्रभाव क्षेत्र भित्र अर्को बजार स्थलको निर्माण गर्न स्वीकृति प्रदान नगर्ने तथा त्यस्तो स्वीकृति बेगर कसैबाट त्यस्तो कार्य भएमा सो कार्यमा रोक लगाउन आवश्यक कारवाही गर्ने गरि लिखित प्रतिबद्धता समेत जनाउनु पर्नेछ ।

४) अतिक्रमण हुन नहुने

- अनुदान सहयोगको लागि प्रस्तावकले बजार स्थलमा कुनै किसिमको व्यक्तिगत/नीजि घर, टहरा, पसल वा सार्वजनिक/सामुदायिक भवन/संरचना आदि भएमा सोको विवरण समेत खुलाउनु पर्नेछ ।

- साथै बजार पूर्वाधार निर्माण पूर्व आवश्यक भएमा त्यस्तो संरचना आफ्नै लागतमा हटाईने भन्ने सम्बन्धित व्यक्ति/संस्था(हरु) को मञ्जुरीनामा समेत संलग्न राखी पेश गर्नु पर्नेछ ।
- कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय वा सम्बन्धीत जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले आवश्यक ठानेमा कार्यक्रम स्वीकृति वा आयोजना शुरु गर्नु भन्दा पूर्व त्यस्ता संरचना हटाउन लगाउन सक्नेछ ।

५) संचालन प्रकृया

- बजार पूर्वाधार निर्माणकार्य पश्चात स्थापना हुने कृषि बजार स्थलहरुको संचालन “कृषि उपज बजार स्थलको व्यवस्था तथा संचालन सम्बन्धि निर्देशिका, २०५३ (संसोधन सहित)” बमोजिम गठन भएको संचालक समिति मार्फत हुनु पर्नेछ ।
- प्रस्तावित बजार थोक बजार, संकलन केन्द्र वा शहरी नियमित खुद्रा बजार जस्ता प्रकृतिको भएको अवस्थामा अनुदान सहयोग प्रस्ताव पेश गर्नु पूर्व उपभोक्ता/निर्माण समिति गठन गरि सकेको हुनु पर्नेछ ।
- पहिले नै नेपाल सरकारको सहयोगमा स्थापना भै संचालित कृषि बजार स्थलहरुमा थप पूर्वाधारहरुको निर्माण, सुधार वा विस्तार कार्य गर्नुपर्ने अवस्थामा समेत उक्त स्थान/बजार स्थलमा “कृषि उपज बजार स्थलको व्यवस्था तथा संचालन सम्बन्धि निर्देशिका, २०५३ (संसोधन सहित)” बमोजिम समिति पहिले नै गठन भई निर्देशिका बमोजिम संचालनमा आएको हुनु पर्नेछ ।

६) प्रस्ताव पेश गर्ने

- प्रस्तावित कृषि बजार पूर्वाधार निर्माणको प्रस्तावकले माथि उल्लेखित शर्त अनुसार हुने गरि सम्बन्धित जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा अनुसूची २ (नयां बजार पूर्वाधार निर्माणको लागि) र अनुसूची ३ (पुराना बजारको मर्मत सुधार तथा पूर्वाधार सुविधा विस्तारका लागि) मा उल्लेख भए अनुरूपको ढाँचामा प्रस्ताव पेश गर्ने छन् । माथि उल्लेखित शर्तहरु पुरा भए, नभएको यकिन गरि सो को प्रमाण सहित सम्बन्धित जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरुले पेश गरिएको प्रस्तावको औचित्य दर्शाई सिफारिश साथ कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- यसको साथै सम्बन्धि जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरुले कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालयले आवश्यक ठानेका अन्य आवश्यक कागजातहरु समेत पेश गर्ने छन् ।
- यस बमोजिम नआएका प्रस्तावहरु कार्यक्रम स्विकृतीको लागि मान्य हुने छैनन् ।

प्राथमिकताका आधारहरु :-

माथि उल्लेखित प्रकृया बमोजिम प्राप्त प्रस्तावहरुलाई मात्र कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालयले उपर्युक्त मापदण्डको आधारमा छनौट गर्ने छ र स्वीकृतीका लागि कृषि विभागमा पेश गर्ने छ ।

विशेष परिस्थिति:-

यदि कुनै स्थान र वस्तु विशेषलाई लक्षित गरि बजार पूर्वाधार निर्माण गर्नु अति आवश्यक भएको खण्डमा त्यस्तो औचित्यतालाई ध्यानमा राखि विभाग स्तरीय निर्णय गराई यस किसिमका बजार पूर्वाधार विकास निर्माणका कार्यक्रमहरुलाई समेत कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ । साथै नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएका कृषि बजार पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धि कार्यक्रमहरु स्वतः छनौट भएको मानिने छ ।

अनुसूची १

कृषि उपज बजार केन्द्र निर्माणको लागि आवश्यक न्यूनतम क्षेत्रफल र प्राथमिकता प्राप्त पूर्वाधारहरु

क्र.सं.	बजार स्थलको प्रकार	न्यूनतम आवश्यक क्षेत्रफल		प्राथमिकता प्राप्त पूर्वाधारहरु
		तराई	पहाड	
१	थोक बजार	१.५ विगाहा	१ विगाहा	कम्पाउण्ड वाल, एप्रोच रोड, शौचालय, कार्यालय, सूचना केन्द्र, स्टोर/गोदाम, खानेपानी
२	खुद्रा बजार	२ कट्टा	१.५ कट्टा	स्टल, स्टोर, खानेपानी, शौचालय
३	संकलन केन्द्र	३ कट्टा	१.५ कट्टा	सेड, स्टोर, तौलिने सुविधा, खानेपानी, सूचना-संचार सुविधा
४	हाट बजार (संकलन केन्द्र सहितको)	१० कट्टा	४.५ कट्टा	सेड, शौचालय, खानेपानी, सूचना-संचार सुविधा
५	हाट बजार (संकलन केन्द्र बाहेकको)	७ कट्टा	४ कट्टा	सेड, शौचालय, खानेपानी

नोट: काठमाण्डौ उपत्यका, अन्य उप-महानगरपालिका, ठुला शहरी क्षेत्र तथा नगरपालिका क्षेत्रमा बजारको प्रकृति र कारोवारको स्तर अनुसार प्राविधिक संभाव्यता अध्ययन गरि जग्गाको क्षेत्रफल निर्धारण गर्न सकिने छ । हिमाली क्षेत्रमा सामान्यतया पहाडी क्षेत्रको कम्तीमा आधा क्षेत्रफल हुनु पर्नेछ । माथि उल्लेख भए बमोजिम बाहेकका अन्य बजार संरचनाहरु स्थापना गर्नुपर्ने अवस्थामा पनि प्राविधिक संभाव्यता अध्ययन गरि जग्गाको क्षेत्रफल निर्धारण गरिने छ ।

अनुसूची २
नयां बजार पूर्वाधार निर्माणको लागि प्रस्तावको ढांचा

- १) प्रस्तावित निर्माण कार्यको संक्षिप्त परिचयात्मक जानकारी : कस्तो बजार संरचना निर्माण गर्न खोजको हो ?
- २) निर्माण कार्य गरिने जग्गाको क्षेत्रफल
 - २.१. जम्मा क्षेत्रफल कति छ ?
 - २.२. प्रस्तावित निर्माण क्षेत्र कति छ ?
 - २.३. निर्माण कार्य पश्चात खुला क्षेत्र कति हुन्छ/छ ?
 - २.४. स्वामित्व कसमा निहित छ ?
- ३) निर्माण कार्य गरिने जग्गाको छनौटका आधारहरु
 - ३.१. भौगोलिक अवस्थिती (कस्तो स्थानमा निर्माण कार्य गरिने हो ?)
 - ३.२. जनसंख्या (कति जनसंख्यालाई सेवा पुग्छ ?)
 - ३.३. बजार केन्द्र निर्माण पश्चात गाउँ/बजार/शहर आदिसंगको निकटता र व्यापारिक सम्बन्ध कस्तो हुन्छ ?
- ४) फोहर व्यवस्थापन गर्ने प्रकृया कस्तो हुनेछ ?
- ५) निर्माण संरचनाको प्रारम्भिक नक्सा (डिजाईन)
- ६) निर्माण संरचनाको लागत ईष्टिमेट (छुट्टै पानामा संलग्न गर्ने)
- ७) साभेदार निकाय/हरुको विवरण (लिखित प्रतिबद्धता भएको मात्र)
- ८) साभेदार संस्थाबाट हुने लागत सहभागिता/अन्य योगदान कति हो र थप माग भएको रकम कति हो ?
- ९) निर्माण प्रकृया :- अमानत/ठेक्का/उपभोक्ता समिति मार्फत कुन प्रकृयाबाट हुने हो उल्लेख गर्ने ।
(उपभोक्ता समिति मार्फत हो भने समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली छुट्टै संलग्न गर्ने)
- १०) बजार स्थल संचालन प्रकृया
(बजार संचालनमा कुन संस्था/समिति मुख्य जिम्मेवार हुने हो र कुन प्रकृया अपनाईने हो)
- ११) प्रस्तावित बजार स्थलमा कुनै किसिमको व्यक्तिगत/नीजि घर, टहरा, पसल वा सार्वजनिक/सामुदायिक भवन/संरचना आदि छ कि छैन ? छ भने उल्लेख गरि उक्त संरचना कसरी हटाउने हो सो को प्रकृया उल्लेख गर्ने ?
- १२) निर्माण कार्यका अपेक्षित उपलब्धिहरु (हालको अवस्था र अपेक्षित उपलब्धि **तुलनात्मक तवरले** वस्तुपरक र परिमाणात्मक ढंगमा मात्र उल्लेख गर्ने)
 - १२.१. व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रको विस्तार (कुन कृषि बालिको उत्पादन क्षेत्र कति विस्तार हुन्छ ?)
 - १२.२. उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि (कुन कृषि बालिको उत्पादन र उत्पादकत्व कति बढ्छ ?)
 - १२.३. बजार लागत न्यूनिकरण (बजार केन्द्र स्थापना भए पछि बजार लागत कति कम हुन्छ ?)
 - १२.४. बजार प्रकृयाको सरलता (बजार केन्द्र स्थापना भए पछि कृषि उपजको बजारमा पुर्याउन कति सजिलो हुन्छ ?)
 - १२.५. उचित मूल्य प्राप्ति वा अन्यमा पार्ने प्रभाव (बजार केन्द्र स्थापना भए पछि कृषि वस्तुको गुणस्तर वृद्धि हुने वा कृषि वस्तुले उचित मूल्य प्राप्ति गर्ने भए उल्लेख गर्ने)
 - १२.६. अनुमानित कृषि उपजको कारोबार (ताजा तरकारी/फलफुल/खाद्यान्न/माछा अन्य) को परिमाण र मूल्य उल्लेख गर्ने ।
- १३) लक्षित/लाभान्वित क्षेत्र तथा समूह : बजार केन्द्रको स्थापनाले कस कसलाई र कति जनलाई लाभ पुग्छ ?

प्रस्ताव पेश गर्ने कार्यालय/संस्था/निकाय :

कार्यालय/संस्थाको अध्यक्ष वा प्रमुखको नाम :

दस्तखत :

मिति :

कार्यालय/संस्था/निकायको छाप :

नोट :- माथि प्रस्तावमा माग भएका विवरणहरु अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ, अन्यथा छनौट प्रकृयाको लागि मान्य हुने छैन ।

अनुसूची ३

पुराना बजारको मर्मत सुधार तथा पूर्वाधार सुविधा विस्तारका लागि प्रस्तावको ढांचा

- १) बजारको संक्षिप्त जानकारी
- २) हाल बजार संचालन भैरहेको प्रकृया : कुन कार्यविधि वा निर्देशिका बमोजिम बजार संचालन भैरहेको छ ।
- ३) वर्तमान अवस्था
(समितिको आय स्थिती र मौज्जात रकम कति छ ?)
- ४) कारोवार स्थिती (गत वर्ष देखि हाल सम्म)
(वस्तु विशेष परिमाण र मूल्यमा उल्लेख गर्ने)
- ५) बजार स्थलको कुल क्षेत्रफल
(हाल बांकी रहेको खुला क्षेत्रफल समेत उल्लेख गर्ने)
- ६) फोहर व्यवस्थापन कसरी भै रहेको छ र समस्या छ कि छैन ?
- ७) थप मर्मत सुधार तथा निर्माण गर्नु पर्ने कार्यको के के हो ?
- ८) मर्मत सुधार तथा निर्माण कार्य गर्नुको औचित्य के हो ?
- ९) निर्माण संरचनाको प्रारम्भिक नक्सा (डिजाईन)
- १०) निर्माण संरचनाको लागत ईष्टिमेट
- ११) बजार स्थलमा कुनै किसिमको व्यक्तिगत/नीजि घर, टहरा, पसल वा सार्वजनिक/सामुदायिक भवन/संरचना आदि छ कि छैन ? छ भने उल्लेख गरि उक्त संरचना कसरी हटाउने हो सो को प्रकृया उल्लेख गर्ने ?
- १२) साभेदार निकाय/हरुको विवरण (लिखित प्रतिबद्धता भएको मात्र)
- १३) साभेदार संस्थाबाट हुने लागत सहभागिता/अन्य योगदान कति हो र थप माग भएको रकम कति हो ?
- १४) निर्माण प्रकृया :- अमानत/ठेक्का/उपभोक्ता समिति मार्फत कुन प्रकृयाबाट हुने हो उल्लेख गर्ने ।
(उपभोक्ता समिति मार्फत हो भने समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली छुट्टै संलग्न गर्ने)
- १४) निर्माण कार्यका अपेक्षित उपलब्धिहरु (हालको अवस्था र अपेक्षित उपलब्धि **तुलनात्मक तवरले** वस्तुपरक र परिमाणात्मक ढंगमा मात्र उल्लेख गर्ने) :
 - १४.१. व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रको विस्तार (कुन कृषि बालिको उत्पादन क्षेत्र कति विस्तार हुन्छ ?)
 - १४.२. उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि (कुन कृषि बालिको उत्पादन र उत्पादकत्व कति बढ्छ ?)
 - १४.३. बजार लागत न्यूनिकरण (बजार केन्द्र स्थापना भए पछि बजार लागत कति कम हुन्छ ?)
 - १४.४. बजार प्रकृयाको सरलता (बजार केन्द्र स्थापना भए पछि कृषि उपजको बजारमा पुर्याउन कति सजिलो हुन्छ)
 - १४.५. उचित मूल्य प्राप्ति वा अन्यमा पार्ने प्रभाव (बजार केन्द्र स्थापना भए पछि कृषि वस्तुको गुणस्तर वृद्धि हुने या कृषि वस्तुले उचित मूल्य प्राप्ति गर्ने भए उल्लेख गर्ने)
 - १४.६. कृषि उपजको (ताजा तरकारी/फलफुल/खाद्यान्न/माछा अन्य) कारोवार परिमाण र मूल्य कति बढ्छ ?
- १५) लक्षित/लाभान्वित क्षेत्र तथा समूह : बजार केन्द्रको स्थापनाले कस कसलाई र कति जनालाई लाभ पुग्छ ?

प्रस्ताव पेश गर्ने कार्यालय/संस्था/निकाय :

कार्यालय/संस्थाको अध्यक्ष वा प्रमुखको नाम :

दस्तखत :

मिति :

कार्यालय/संस्था/निकायको छाप :

नोट :- माथि प्रस्तावमा माग भएका विवरणहरु अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ, अन्यथा छनौट प्रकृयाको लागि मान्य हुने छैन ।